

М. С. ГОРБАЧЕВ маърузаси

II. ҚАЙТА ҚУРИШ СИЁСАТИ: ТАЖРИБА ВА ИСТИҚБОЛ

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Уртоқлар! Партия XXVII съездида ишлаб чиқилган стратегиянинг таъмали тоғига дахлдор қондаларидан бири иқтисодийлик иқтисомий томонига, инсон манфаатлари томонига бариш тўғрисидаги йўл-йўриқ эди.

Бу борада нима қилинди? Аввало, структура сиёсатида тузатишлар киритилди. Бу шунга олиб келди, ҳозирги беш йилликда халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш тармоқларининг ўсиш суръатлари ишлаб чиқариш воситаларини тайёрлаётган тармоқлардаги нисбатан анча юқори бўлди. Қабул қилинган атамани ишлаб чиқариш бўлак, «Б» гуруҳи «А» гуруҳига нисбатан биринчи марта анча тез ривожланимда. Одамга бевосита дахлдор бўлган соҳага, инсонга хизмат қилган тармоқларда сармол оқиб кела бошлади. Бизнинг жуда катта иқтисодий-техник ушбу тенденция неҳоятда муҳимдир ва биз шу тенденцияни мустақамлаш билан бир қаторда уни яна ҳам ривожлантириш учун барча ишларни қилишимиз керак.

Беш йиллик планни баъжарш чоғидеҳ, иқтисомий соҳани маблаг билан таъминлашнинг қолдиқ принциплари барҳам бериш учун қўшимча таъбирлар қўрилди. Тўрт йил мобайнида ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлмаган қўрилишга беш йиллик планни топириқларига қўшимча равишда 34 миллиард сўм ажратилди. Умуман ани шу мақсад учун 246 миллиард сўмдан кўпроқ маблагдан фойдаланилди, ноишба қиқариш инвестицияларнинг ўртача йиллик ўсиш суръати қариб икки баравар — кўпайди — ўн биринчи беш йилликдаги 4,7 фоздан ҳозирги беш йилликда 8,8 фозга етди.

Бу анча жиддий омилкорликдир. Шу тўғрйли беш йилликда ўтган беш йилликдаги нисбатан юз миллион квадрат метр кўпроқ уй-жойни фойдаланишга топириш мумкин бўлди. Биз биринчи бор уй-жой қурилишида ана шундай миқёс-ларга чиқиб олдик. Бошқа иқтисомий-маданий объектларни фойдаланишга топириш ҳам кўпайди. Шу йиллар мобайнида мамлакатда ҳар йили ўртача ўтган беш йилликдаги нисбатан 38 фоз кўп мактаблар, 10 фоз кўп болалар муассасалари, 15 фоз кўп касалоналар, 38 фоз кўп поликлиникалар, 51 фоз кўп клублар ва маданият уйлари, 7 фоз кўп савдо корхоналари фойдаланишга топирилди.

Аҳолини моллар билан таъминлаш масаласига алоҳида тўхтамоқчиман. Бу борадаги аҳвол неҳоятда мушқулдир. Шу хусусида айтилаётган барча гапларга, ҳойнаҳой, шу кўнларни айтишдан янама гапларга қўйишимиз, жуда ўткир танқид билан ҳамжиқат бўлишим мумкин бўлур эди. Аммо агар факат эҳтирослар авж олаверса, бундан моллар кўпайиб қолмайди. Ҳўшёрлик билан баҳо бериш, пухта йўл-ла ҳулосалар чиқариш, амалий таъбирлар қўриш зарур. Назаримда, совет кишилари биздан ҳудди ана шундай йўл тутишимизни кутмоқдалар.

Дарҳақиқат, бу соҳада нима қилинди? Агар статистика маълумотларини олсак, ҳақто қиймат қўрсаткичларини эмас, балки натурал қўрсаткичларини таққослайдиган бўлсак, кўпгина озиқ-овқат маҳсулотлари ва халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш мўйян тарзда иқтисомий ўсганлиги кўриниб турибди. Масалан, дон йилга ўрта ҳисобда ўтган беш йилликдаги нисбатан 26,6 миллион тонна кўп ештирилди. Бу салмоқли ўсишдир. Сўйилган вазнда гўшт ештириш ҳам 2,5 миллион тонна кўпайди, сут, данг лавлага, кунгабоқар ештириш ортган бўлса ҳам, лекин бундаги қўрсаткичлар анча пастдир. Газлама, трикотаж буюмлар, рангли телевизорлар, магнитофонлар, холодиниялар, кир ювиш машиналари, бошқа рўзгор техникаси ишлаб чиқариш ҳам кўпайди. Мулоффа тармоқлари конверсияси дастлабки самарани бера бошладилар: шу йилнинг январь-май ойларида ушбу тармоқлар корхоналарида халқ истеъмоли моллари тайёрлаб 22 фоз кўпайди.

Агар илгари ҳар йили товар оборотининг ўртача ўсиши 10—12 миллиард сўмин ташкил этган бўлса, шу беш йилликда 20 миллиард сўмга етди, ўтган йили эса 38 миллиард сўмин ташкил қилди. Аҳоли жон бошига истеъмоли қилиш орди. Ҳа, шундай бўлди, ани вақтда истеъмоли бозоридида аҳвол қўйлаши ў ёқда турсин, кўпгина ҳолларда чиғаллашди, ҳақто чидаб бўлмайдиган тўт олди. Мен бунини мамлакатнинг иқтисомий-иқтисодий аҳолидаги жиддий ҳол, деган бўлур эдим.

Аввало, бундай аҳвол шу-

нинг учун содир бўлдики, пул даромадлари моллар ишлаб чиқаришдан анча тез ўсишда бунда гап нимада?

Биринчидан, корхоналарнинг ҳўжалик ҳўқуқларини ва мустақиллиги кенгайтирилди да меҳнат унумдорлиги ва иш ҳўқининг ўсиш нисбати устидан қаттиққўллик билан қилинадиган назорат барҳам тоилди. Кўпгина корхоналарда иш ҳўқининг ўсиши маҳсулот ишлаб чиқаришнинг ўсишидан анча ўзиб кетди. Иккинчидан, кооператив ҳаракатини авж олдириш чоғида ҳамма жиҳатлар ҳам пухта ўйланмади. Кооперативлар қилган ва қилаётган фойдалар ишлар қатори бенақд пулининг нақд пулга айлантиришнинг йўли очилиб қолди. Бу ўринда гап миллиардлаб сўмлар ҳақида бормасди. Учинчидан, вазиятнинг ўзгарилиши, капитал қурилишда тартиб ўрнатиш хусусида қабул қилган қарорлар баъжарилмай қолди. Узоқ муддат давом этадиган қурилишлар қўйилмади, бу эса моддий ресурсларни бозорга қиқариш ўринга уларни қарақат қилиб қўймоқда. Бунга тала объектлардаги қурувчиларга тўланаётган иш ҳўқи қарақатларини ҳам қўйиш керак. Бу ҳам миллиард-миллиард сўмлардир.

Ўқитувчилар, шифокорлар ва меҳнатқилларнинг бошқа табақалари иш ҳўқини, пенсиялар ва стипендияларини ошириш юзасидан қабул қилинган қарорларнинг амалга оширилиши, табиийки, пул даромадларининг ўсишига таъсир қўрсатди.

Мана шуларнинг ҳаммасини натижадада бутунгўй йилнинг ўзидатида аҳоли пул даромадларининг ўсиши ўтган йилларга оидатида 12—15 миллиард сўм ўринга 64 миллиард сўмга етди. Бундай вазият бу йил ҳам сақланиб қолмоқда.

Ишда ҳоталарни четлаб ўтиш, иқтисодиётда салбий тенденцияларга йўл қўймаслик мумкинми, деган савол тўғрйли табиий. Ҳар қандай ҳолатда ҳам шунини рўй-рост айтиш лозимки, агар ҳўқумат иқтисодий ислохотини ўтказишга комплекс ёндашувини таъминлаб, ўз позицияларини, ишнинг маънавий-бўйруқлиги усуллари, ишнинг сақлаб қоллиши янгилаётган тармоқлар, бошқаруш эски структураларининг таъйини қўрсата олганда эди, бундай оқибатлар анча кам бўлган бўлур эди. Бу борада Сиёсий буюр ҳўқуматга ёрдам бериш, унга нисбатан янада юксак талаблар қўйиш ва уни қўллаб-қувватлаш лозим эди. Ани пайтда шунини айтиш керакики, жамиятдан, иқтисодий хизмат муассасаларидан, хусусан, Марказий Комитетнинг иқтисодий бўлиминдан ана шундай фикрлар билдирилди. Афсуски, мунозалар неча бор ўтказилишига қарамай, бундай бўлмади, амалга оширилиши зарур бўлган барча ишлар қилинмади. Шунинг учун биз истеъмоли бозоридида кескинлик учун бевосита жавабгармик. Бундай кескинлик мамлакатдаги бутун вазиятнинг мушқуллаштириди.

Бу ишнинг учун жиддий сабоқдир. Ани шу боисдан иқтисодий ислохотини жадаллаштириш ва чуқурлаштириш қатъий зарурати юзага келди. Фан-техника тараққийлиги, янги технологияларни қабул қилмайдиган ҳаракат принципини тарғиб этди, исрофгарчилик ва нобардариликни келтириб чиқарадиган ҳўжалик юртиш сиёсатини билан бундан буён яшаб бўлмайди.

Мамлакатда илгаридеҳ ривожланган мамлакатларга нисбатан маҳсулот иқтисомийлиги 2—2,5 баравар моддий ресурслар, ёқлиги ва энергия эса, 1,5 баравар кўп сарфланмоқда. Жуда кўп корхоналар фойда кўриб ишламайди, давлат томонидан берилаётган ёрдам 23 миллиард сўмин ташкил этмоқда! Мен бунда жуда катта ҳажмдаги дон, цемент, тағал, нефть, минерал ўғит, ёғоч-тахта ва бошқа кўпгина ресурслар ноубуд бўлаётганлиги тўғрисида гапирмайлман. Ҳўжалик юртишнинг бундай сиёсатидида давлат бой бўла олмайди, халқ эса тўқин яшай олмайди. Ишнинг бундан буён ана шу тарзда олиб бора олмайми — олис истиқболда эмас, балки аниқ вақтлар чидаеҳ халқнинг турмуш шароити анча яхшиланиши таъминлаш учун системани ўзгариши даркор.

Шу тариқа қайта қуриш мантиқининг ўзи, мамлакатдаги иқтисомий-иқтисодий вазиятнинг кескинлиги бизларни иқтисодий системада тўб ўзгаришларни амалга ошириш зарур, деган ҳулосага олиб келди. Бунда гап иқтисодиётнинг янги модели: мулкнинг хилма-хил шаклларида эга бўлган кўп укладли ва замонавий бозор структурасига эга бўлган ҳўжалик юртиш моделини шакллантириш тўғрисида бормоқда. Бу билан одамларнинг амалий-фаоллиги ва ташаббускорлиги учун кенг йўл очилиб, самарали меҳнат қи-

лишлари, иқтисодиёт самарадорлигини ўстириш учун янги қудратли омиллар ву-жда келтирилади.

Биз бу вазифани қайта қуришнинг дастлабки босқичидеҳ ўртага қўйган эдик. Аммо ҳўжалик юртишнинг янги шаклларида фойдаланиш, муайян иш таърибаси тўланган ҳозирги пайтдаги сиёсий ислохот соҳасида катта таъбирлар амалга оширилди, бир қанча гоёт мушмил қонулар, биринчи гада Мулкчилик тўғрисида, Иккинчи тўғрисида, Ёр тўғрисида ва бошқа қонулар қабул қилинди. Биз бозор иқтисодиётига ўттишга йўл вазибаларини рўёбга чиқаришга амалда кириша оламиз.

Бунинг учун ҳали кўп иш қилиш керак бўлади, албатта. Ҳозир шундай иш олиб бормоқда.

Истеъмоли бозорини нормаллаштириш, ортингда пулни ишга солиш, давлат бюджетини соғломлаштириш соҳасида кеңириш бўлмайди қўйиш ишларини амалга ошириш талаб этилади.

Шу ҳўжалик йилини муваффақиятли тугаллаш олдимида амалий вазифа бўлиб турибди. Меҳнат жамоалари ташаббус ва омилкорлиги кўрсатиб, бу йилги иқтисодий натижалар мамла-

катдаги иқтисомий-иқтисодий вазиятга иқтисомий таъсир қўрсатиш учун барча ишларни қилишлари лозим. Одамлар бозор иқтисодиётига ўтиш йўлидаги тўғрисидаги масалани муҳокама қилаётган пайтда, уларни бу нарса турмуш даражасининг пасайишига, жамиятда иқтисомий бўлинишга олиб келмайдими, иқтисомий адолат ва одамларнинг ҳимояланishi таъминланадими, деган саволлар ташвишлантирмоқда. Бу саволларни коммунистлар бермоқдалар, бу саволлар ҳаммани — ишловчилари ва пенсионерлари, эркакларни ва аёлларни, кексаларни ва ёшларни тўқилантирмоқда. Ани ҳўқумат дастурини тайёрлаш вақтида ана шу саволлар устиди пухта ўйлаб қўрилмаганлиги оқибатида бу нарса ўзига нисбатан жуда танқидий муносабатга учради. Бу соҳада тўла равшанлик бўлиши керак.

Аввало, бозорнинг ўзи ҳақида гапирайлик. У молларини стихияли тарзда айир-бошидан тортиб, юксак ушуган механизмга қўйган ишнинг йиллик ривожланиш йўлини босиб ўтди. Биз ўз-равонлиги тарзидида ёндашувлардан воз кечимизми, қиймат қўйишга талиб, иқтисодий жараёнларни тарғибга солишнинг ўрганиб олишимиз, шу тариқа ҳўжалик соҳасидида амалий фаоллият учун янги қудратли омилларни яратишимиз керак.

Бозор шароитида эҳтиёжларини амалий тарзда аниқлаш ва уларни самарали равишда қондириш усуллари, пул муносабати ҳолга келтириш, ишлаб чиқаришнинг ривожлантириш учун ислохотлар, давлат таъминоти яратиш имконияти очилди. Умуман, биз бозорни шунчаки бир мақсад, деб эмас, балки иқтисодиёт самарадорлигини, одамларнинг турмуш даражасини ошириш юзасидан, деб биламиз. У иқтисодиётимизга кўпроқ иқтисомий йўналиш бахш этиш, уни инсон манфаатлари сари бурбоб юбориш вазифасини тез ҳал қилишга ёрдам бериши керак.

Ҳозирги турмушдаги бозор мулкчиликнинг бир шакли ҳўқумронлигини рад этади, шакллариинг хилма-хиллигини, иқтисодий ва сиёсий тенг ҳўқуқлиликни талаб қилади. Давлат корхоналари ҳам, кооператив ёки акционерлик бirlашмасининг жамоа мулкчи ҳам, фермер, ҳўнарманд ёки оилаининг меҳнат билан топанг мулкчи ҳам — мана шуларнинг ҳаммасини жамиятнинг демократик негизларини мустақамлашди, чуқури меҳнатқиллар ишлаб чиқариш воситаларининг ва меҳнат натижаларининг ҳақини ҳўжаларини бўлиб қолдирилди, самарали ишлашдан ва юксак пировард натижалардан шахсан мафлафтор бўладилар. Бунда эксплуатация учун асос бўлмайди. Винобарин, биз бозор сари борар эканмиз, социализмдан четта чиқмайми, балки жамиятнинг имкониятларини янада тўла-тўқин рўёбга чиқарамиз. Худди мана шу нарса қайта қуриш концепциясининг маънавий ташкил этиди.

Узоқ муддатларга мулк-жалланган йирик фан-техника дастурларини амалга оширилиши, фундаментал фанлар, маданият ривожини, умумдавл иқтисомий ва экологик дастурларнинг бозор ихтиёрига бериб қўйиш ярамайди, албатта. Бироқ бу нарса кўпол маъмурий зугум ҳўқисога эмас, балки соқиллар, фоз ставкалари, имтиёзлар ва жазо чоралари, божхона ўллонлари орқали таъминланиши керак. Давлатнинг иқтисодий сиёсати самарали бўлмоғи учун у ҳўжалик бошқаруви воси-

таларининг бутун мажмуида эга бўлиши керак.

Бозор муносабатини жорий этиш масалалари бениҳоя вазминлик билан ҳал қилиниши керак. Одамларнинг меҳнат қилиш ҳўқуқини, ишни таллашнинг амал-диги имкониятини ҳимоя қил-ладиган ҳўқуқли ҳўжжатлар керак. Меҳнат қилиш-ни хоҳлаган, бироқ ўзига муносаб жоини вақтинча тополмаётган кишиларни давлат моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш лозим. Яна бир муҳим масала бор, у ҳам бўлса — жамиятдаги мулкчи табақаланишдир. Агар мулкчи тафовутлар меҳнат ҳиссасининг руҳи ва ҳақми билан, инсоннинг истеъоди, ташаббуси, ижодкорлиги билан боғлиқ бўлса, бундай тафовутларнинг бўлиш эҳтимоли социализм қондасидан келиб чиқади. Аммо биз меҳнатсиз даромадларга ва байриқонунли имтиёзларга асосланган табақаланишга қатъийан қаршимиз.

Нарх-наво — алоҳида масала. СССР Олий Советидаги муҳокамадан кейин ҳўқумат ҳозир айтилган тариқий мулоҳазалар асосида, аввало, нарх белгилашнинг ислохот қилиш ҳақида айтилган мулоҳазалар асосида ўз тақлифларини қайтадан ишлаб чиқмоқда. Натижада энг мақбул ечим топилади, деб умид қилса бўлади.

Уз томонидан шунини таъкидлаб ўтмоқчиманки, чакана нархларни қайта кўриб чиқишнинг иқтисомий ҳимоянинг синчилаб пухта ўйланган ва нақд воситаларсиз бошлаб бўлмайди. Бозор иқтисодиётига ўтиш нарх-наво ишлари охиридан бошланиши эса асло мумкин эмас, албатта. Бу — бемаънилик бўлур эди.

Ўйлайманки, ҳам жамиятдаги, ҳам Олий Советдаги танқид бозор иқтисодиётига ўтиш йўлидаги қадамларнинг мантиқи, тактикаси, устуни жиҳатлари, изчиллиги пировардига пухта ўйлан-маганини қўрсатди. Бу масала жамиятда ўткир бўлиб турганлиги сабабли мен уни атайлаб бўрттириб қўрсата-йман. Натижада нарх-наво ҳақидаги масала оз бўлмаса бош масала бўлай деб қолди, бозор иқтисодиётига ўтишнинг бошлаш учун бир-дан-бир таъбирдек бўлиб қолди.

Бозор иқтисодиётига ўтиш билан боғлиқ таъбирлар мажмуида нарх-наво марказий масалалар. Ҳўжалик юртишнинг янги усуллари, янги шаклларига ўтишнинг қийин босқичида халқ иқтисомий жиҳатдан ҳимоялан-ишига, унинг манфаатлари-га қафолат берилишига одамларнинг ишончи қонил бўлиши учун биз ҳамма иш-ни қилишимиз керак.

Бозорга ўтишда биринчи гадаги таъбирларни ажратиб олиш зарур. Ҳозирнинг ўзидеҳ давлат корхоналарини акциялаштиришнинг бош-лашга, омилкорлигини амалдаги эркинлигини ву-жда келтиришга, майда корхоналар, дўконларни ижарага беришга, уй-жой, ақчиллар ва бошқа қиммат-баҳо қўғозлар, ишлаб чиқариш воситаларининг бир қис-ми олди-соттинисини бошлашга ҳеч ким ҳалал бераётгани йўқ.

Товар ва фонд биржалари бундай этишнинг жадаллашти-риш, банк системасини ис-лох қилиш, фоз сиёсатини ҳаракатга келтириш, бир-бири билан мулоқофлик қи-лаётган ишлаб чиқаришлар ва бирлашмалар пайдо бў-лиши, аниқлаш ишлаб чиқа-риш соҳасида майда ва ўрта-ча корхоналар пайдо бўли-ши учун шарт-шароитлар яратиш зарур.

Бошқарув идоралари ху-сусида гапирадиган бўлсак, бозор иқтисодиёти талаб-ларга биноян улар билан муо-мала қилиш зарур. Биз тар-моқ министриқларини туга-тиш йўлидан боришимиз ва шу янги орада уларнинг сонини қайтайтишимиз ке-рак. Корхоналарнинг ҳўжа-лик фаоллигини маъмурий бошқарувдан, идораларнинг ўз ҳўқини ўтказишдан им-кон борица кўпроқ ажра-тиб қўйиш зарур.

Жамиятнинг янги иқтисо-дий модели таркиб топиш учун жумҳуриятлар суверенитети ва маҳаллий ўзини ўзи бошқарувини реал иқти-содий мазмун билан тўлди-риш алоҳида аҳамиятга эга-дир. Сўнгги вақтда танг аҳвол қучайиб кетган — бир шароитда ҳўжалик жиҳатдан ҳўқолашнинг тенденцияси ўсиб борапти. Регионлар ўр-тасида таркиб топан иқти-содий алоқалар бузилмади, бу алоқалар натура тусида олмоқда. Бу салбий жараён-лар ажралишга интилишдан мадад олмади, бундан мил-латчи дорларлар фойдалан-моқда.

Биз янги иттифоқ шарт-номасида жумҳуриятлар иқ-тисодий ҳўқуқлари доираси-ни, ягона халқ ҳўқалиги комплексиди ва жумҳурият-лар ўзаро муносабатларини принципларини аниқ-равшан белгилаб қўйиш тарафдори-сим. Аммо бу ўринда қор-

хоналарнинг иқтисодий эр-кинлиги чегараланмаслиги зарур. Иттифоқ идоралари-нинг ҳўқм ўтказишнинг жум-ҳуриятлар идораларининг ҳўқм ўтказиши билан ал-маштирилишига йўл қўйиб бўлмайди, ҳозирнинг ўзи-даёқ шу нарса содир бўл-моқда. Мустақил корхона-ларнинг бевосита алоқалари, шу корхоналарнинг ўзи, меҳ-нат жамоалари тузилиши лозим, деб ҳисоблаётган ушумалар ҳўжалик юртиш-нинг негизи бўлиши керак.

Иқтисодиётимизнинг бир-лиги, яхлитлиги — баркамол умумиттифоқ бозори таркиб топишининг зарур шарти-дир. Шундай бозорни мус-тақамлаш, уни монополизм-дан ҳоли этиш биринчи даражада муҳим вазифадир. Ҳўқуриятлар ва регион-ларнинг қўйишларини иқти-содий манфаатдорлиги до-имий таъсир этувчи омиллар бу ва омил келмаган дахл-дордир. Кимки бунга қарши чиқаетган бўлса, қаттиқ янгилишмоқда.

Экология муаммосига тўх-талмоқчиман. Аҳвол таш-вишли, бир қанча регион-ларда эса аҳвол неҳоятда тангдир. Афсуски, ҳозирга-ча қўрилган чора-таъбирлар салмоқда самара беради, мамлакатдаги экология ва-зиятининг ёмонлашганини тўхтаётган. Бу муаммага янги-ча ёндашуш керак. Энг аввало корхоналарнинг ўла-рининг маъсулиятини оши-риш, иттифоқдаги жумҳури-ятлар ҳамма маҳаллий ўз-ўзини бошқариш идоралари-нинг ҳўқуқларини ва вако-латларини, тўла-тўқин ишга солиш, табиати муҳофаза қилиш ҳақидаги қонунларга риоя этилиши устидан қат-тиқ давлат ва жамоат назо-ратини ўрнатиш зарур. Аниқ вақтда табиати муҳофаза қилиш учун ушуби ҳаракат қилиш керак — бу ҳам иттифоқ шартномасида ўз аксини топиши лозим. Яна бир вазифа — ери эколо-гия ҳақидаги қўнунлар қо-лиш учун ақлий ва моддий ресурсларни, шу жумладан халқаро даражада бirlaшти-ришдан иборат. Буларнинг барчаси экология бўйича ишлаб чиқилаётган миллий программанинг узвий қисми бўлиб қолиши кийиндир.

Совет иқтисодиётининг со-ғломлаштириш кўп даражада уни халқаро меҳнат тақси-моти системасига қўйиш қандай боришига боғлиқ бў-лади. Шунини айтиш керакики, бу соҳада катта фаоллик қўрсатишмоқда, корхоналар-га, регионларга, жумҳурият-ларга қанча кўп эркинлик берилса — бу йўлни тўғ-рай деб ҳисоблашимиз — бун-дай фаоллик, янги гоғлар шунча кўп бўлади. Лекин келинг, эътиборли бўлай-лик, чуқури бу жўн масала эмас. Ўйлайманки иш тутиш ал-лақачон катта маҳрумлик-ларга олиб келди. Иқтисо-дий-техник янгилаш, янги технолологияларни ўзлашти-риш, меҳнат унумдорлигини ошириш учун рақобатчи ҳол-да маҳсулот ишлаб чиқа-ришнинг таъминлаш учун кўп иш қилиш керак бўлади. Лекин, айтиш мумкинки, энг муҳими — сўмининг айри-бошланганлиги бўлиши сари боришдан иборатдир. Шу вақтгача бу ҳақда узоқ ке-лавақчинг иши деб гапи-риб келиндик. Ҳўқубки, бу вазифани ҳал қилишнинг ке-чигириб бўлмайди. Маҳсу-лотини четга қиқариш учун қудратли рағбат чоралари лозим, четдан мол келти-ришнинг самарасизлиги йў-лига, таққи қарздорлигининг охиб кетишига ғов қўйиш керак. Чет эл капиталини жалб этиш учун ўзаро ман-фаатли шарт-шароит яра-тиш зарур.

Бозорга ўтиш ва жаҳон ҳўқалиги алоқаларида боғ-лиқ бўлган вазифалар биз-нинг таққи иқтисодий фаол-лиятимиз олдига юксак та-лаблар қўймоқда. Шунини айтиш керакики, биз кейинги вақтларда бу масалалар билан кўп шугулландик, те-гишли сиёсий йўл-йўриқлар-ни ишлаб чиқдик, бу соҳа-га ҳўқумат йўли билан му-ҳим ўзгаришлар киритдик. Бироқ, таққи иқтисодий идораларнинг ҳамда ҳўқуқ-лар бериб қўйилган корхо-налар, бirlaшмаларнинг иш-ида кейинги вақтларда кўпгина жиддий камчилик-лар юз берди.

Албатта, умумий вазият-га ҳам аниқ товарларнинг, энг аввало нефтининг жа-ҳон нархлари кескин пасай-ганлиги таъсир қўрсатди. Натижада айрибошланган-дан валида билан ҳисоблана-диган бизнинг даромадлари миз деярли икки баравар қискарди. Бундай шароитда четга мол қиқариш соҳасида ҳам, четдан мол келтириш қилиш керак эди. Бироқ бу-зи қолдирмай ўтмади, буни ҳаммамиз сездик. Машина-соқилини янгилашга келсак — кўпгина усқуналар тур-ларини сотиб олиш ҳақида-ги шартномани бекор қи-лишга тўғри келди. Бу ҳол истеъмоли бозорига ҳам таъ-сир қўрсатди, чуқури ўтмиш-да биз айрибошланадиган валютанинг аначигина қис-ми-дан ўз бозоримизни товар-билан бўлиштириш учун фойдаланган эдик.

Ҳозир ҳўқумат таққи иқ-тисодий фаоллият билан боғ-лиқ бўлган муаммоларнинг бутун мажмуи бўйича тақ-лифлар тайёрламоқда. Гап капиталистик мамлакатлар билан алоқаларни кенгайти-риш ҳақида, ўзаро Иқтисо-дий Ёрдам Кенгаши доира-

сида вазирлар билан ҳисоб-ки-лоб қилишда жаҳон нарх-ла-рига ўтиш ҳақида бормоқда. Бу бизнинг «учинчи дунё» мамлакатлари билан ҳам-корлигини қайтадан йў-лаб кўришга ва бу ҳамкор-ликка маълум тузатишлар киритишга талаалқийдир.

Буларнинг ҳаммаси шун-дай, винобарин вазият ўзгариб боради. Бироқ, жаҳон бозорига чиқиш, СССРнинг дунё миқёси-даги ҳўжалик алоқалари-га жалб этилиши фикрлаш-да ҳам, кадрларимизнинг ёндашувларида ҳам тўб ўз-гариларини, кенг қўламади билимини, дунёбараши, иш-ни янгила олиб бориш маҳо-ратини тақозо этади. Бизда ҳозирча ҳамма нарса: биз ресурсларни бозорда сота ол-лишимиз ва ўзимиз хоҳла-ган нарсаларни харид қи-ли-шимиз учун бизга ўт-беш, уни фоз валюта ресурслар-нинг, деган фикрга боғиб-талқимокда. Бир қандай, буларнинг ҳаммаси аниқ та-биий тўюлади. Дастлабки босқичда шундай қилиш мумкин ва биз муайян иш-ларни амалга оширдик. Аммо биз агар таққи иқти-содий фаоллиятни қайта қу-ришдан иборат, деб билсак, умуман ҳеч нарсани тушун-мас бўлмас. Кадрларни қайта тайёрлаш, уларнинг тафаккурини ўзгаришти-риш янги-ча юрота олиш за-рур. Бизда ҳозирча бунга аниқ етарилиб берила-майди, бу эса таққи иқти-содий фаоллиятни қайта қу-ришга тўқинлиқ қилмоқда ва илгари мен таъбир ўт-гандек, кўп ҳолларда ҳо-зирандеҳ тўғридан-тўғри йўқотишларга олиб келди.

Яна бир нарса — агар корхоналаримиз иқтисодиёт-ни тақомиллаштириш учун четдан харид қилинаётган ҳамма нарсадан фойдала-нишга илгаридеҳ муноса-батда бўлсак, гоёт қийин-чилик билан валютага харид қилинадиган нарсалар бозор учун ишлаш ўринга йиллар давомида турб қолиб, яроқ-сиз ҳолга келса ва эскирса, яхшилик сари ўзгаришлар-га, иқтисодиёт соҳасида халқаро ҳамкорлик келтири-ши мумкин бўлган фойдага умид боғлаш қийиндир.

Умуман, бу борада жадал, қатъий чоралар ва гоёт пухта ўйланган, вазмин, маъсулиятли ёндашуш талаб этилади.

Уртоқлар! XXVII съезде-даги ҳисобот маърузасида ва Марказий Комитетнинг март Пленумида агар му-аммо ҳар қачонгидан кўра ўткир қилиб ўртага қўйил-ган эди. Бу муаммо бутун қишлоқнинг тақдир, деҳ-қонлар тақдирини нўқтан на-заридан ўртага қўйилган эди. Озиқ-овқат масаласини ҳал этиш йўли ҳам мана шунда эди.

Техник ва технологик тар-тибдаги ҳеч қандай алоҳи-да-алоҳида таъбирлар ўз-ўзидан бизнинг бу масалани ҳал этишимизга имкон бера-мади. Бу эндиликда шак-шўбҳасиз фактдир. Партия коллек

(Давомн. Боши биринчи,
иккинчи ва учинчи
бетларда).

лаб чинишга умид қил-
маюмин. Умуман анжум-
лариниэмда, айниқса
шундай даражадаги ан-
манда тахлил далиллари
маълумотлари йўқлигини
кир иборалар билан
юбормаслик ва алмаш-
маслик керак.

Мен маърузани тугал-
япман.

Уроққлар, олдимизда
да қийин вазифалар тур-
ди, партия эса келгуси
фақат қайта қуришни ян-

АМАЛЛИК ИШЛАР ДАВРИ

2 МОСКВА, 2 ИЮЛЬ

Сийёсӣй маъруза тугаган-дан кейин Тажикри комиссиясининг раиси В. А. Ивашко-га сўз берилди. У сьедзинг иш тартибига оид билдирил-ган фикр-мулохазалар ва тақлифларни кўриб чиқишни тақлиф этди ва уларнинг бир қисмини комиссия қабул қилганилигини, бошқалари ҳисобга олиналганини айтди. Раислик қилувчининг тақлифига кўра, ҳар бир банд бўйича ишлаш тарти-бини қабул қилишга қарор берилди.

Ўқумладан, иш тартиб-нинг бешинчи банди — Мар-казий Комитет Сийёсий бю-роси ва Секретариат тарки-бига кирувчи раҳбарларнинг ҳисоботларини тўғрисида му-нозара бўлди. Айни пайтда комиссия бундай ҳисоботлар зарурлигига эътироз бил-дирмади, ҳар бир ҳисоб бе-ручининг вақтини йигирма минут билан чеклаш ва унга саволларни фақат эъза тарафда бериш тўғрисида гап-борди. Қиллар ҳисоб бе-риш зарурлиги тўғрисидаги асосий масалалар келганда: сьедзинг ялпи мажлислари-да КПССтинг Марказий Ко-митети комиссияларга бошчи-лик қиладиган ва сийёсий фаолиятинг энг муҳим йў-налишлари учун жавобгар бўлган 11 раҳбари — Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, А. Н. Яковлев, Г. П. Разумовский, В. И. Воронников, В. А. Крючков, Ю. Д. Маслюков, Н. И. Рик-ков, Э. А. Шеварднадзе, Д. Т. Язовларнинг ҳисоботи-ни тинглаш тўғрисида тақ-лиф киритилди. Партия бош-қа раҳбарларининг ҳисобот-ларини секцияларнинг маж-лисларида тинглаш тақлиф-этилди.

Тажикри комиссиясининг бу фикрга микрофонлар олди-да сўзга чиққанлар бирмун-да тўзатишлар киритдилар, Чўноччи, владимирский депутат В. В. Поляков пар-тиянинг олий сийёсий раҳ-барияти таркибига кирувчи ў-рқлар ақинда «Правда» га-зетасида ўзига хос ҳисобот-лар билан чиққанлиқларини эълитиб, шунинг учун улар-га сьезд мажбурлидан сўзлаш-учун ўн минутдан кўп вақт бермаслик ва саволларга жа-воб қайтариш учун вақтни узайтириш аҳамайтига эъ-за эканлигини айтди.

Раислик қилувчи қандай бўлишини тўзатишларни овозга қўйди. Бироқ, тўза-тишларнинг деярли ҳаммаси қабул қилинмади. Аниқ-рав-шан тақлифлар ва мулоха-залар муҳокима қилинган-дан кейин КПСС XXVIII сьедзининг иш тартибни кў-пи-чилик овоз билан тасдиқ-ланди.

2 июль кўни КПСС XXVIII сьезида КПСС Марказий Комитети Сийёсий бюроси аъзоллигига номзод А. Н. Лукьянов раислигида ўтган кечки мажлисда де-легатлар КПСС Марказий Комитети Сийёсий бюроси аъзолари ва аъзолигига номзодларнинг, партия Мар-казий Комитети котиблари-нинг ҳисоботларини тинг-лашга киришилди. Бирин-чи бўлиб сўз Н. И. Рижков-га берилди.

Мендан, деди у, комму-нист ва мамлакат аъзо-сий сийёсий раҳбариятининг аъ-зо-си сифатида аввало партия-нинг икътимоий-иқтисодий сийёсати турмушга қандай таътиб этилгани ҳақида ҳи-соботини кўттишмоқда. Бу стратегия беш йил муқад-дам белгиланган бўлиб, у икки вазифини ҳал қилиш зарурлигига асосланган эди. Биринчидан, мавжуд ил-мий-ишлаб чиқариш имко-

ниятларидан тагин ҳам тў-лароқ фойдаланиб, иқтисо-дий тараққийнинг жадал-лаштириш. Иккинчи вазифа — айни пайтда ҳўжалик юртишнинг мутлақо янги иқтисодий усулларини иш-лаб чиқишдан иборат эди.

Ҳўяр, деди сўнгра ҳўку-мат бошлғи иқтимоий иш-лаб чиқаришнинг таркиб топан структурасини сақ-лаб қолган ҳўда жадал-лаштириш стратегиясини эълон қилганимизда, унинг имкониётлари тамом бў-лганлигини ҳисобга олмаганимиз равшан бўлиб қолди. Бу структурани ишга тўқий-лик қила бошладим.

Сўнгра Н. И. Рижков, унинг фикрича, ўтган давр-да халқ ҳўжаллигиде вужуд-га келган иқтисодий тен-денцияларни айтиб ўтди. Иқ-тисодий иқтимоий соҳага буриб юборилди, миллий даромадда истеъмол фон-дининг мутлақ ўсшини се-зиларли даражада кўпай-ди, саноятнинг «Б» гуруҳи маҳсулотни мутлақ ўсшини деярли 1,4 баравар ошди. Капитал маблағларни қай-та тақсимлашда ноншалаб чиқариш соҳаси фойдасига жиқий ўзгаришлар бўл-моқда.

Бироқ деб таъкидлади нотик, юз берган силжиш-лар ҳўзир ҳеч қимми қи-яқтирмайди, чўнки улар ишларнинг аҳволини се-зиларли даражада яхшилаш-га имкон бермайди. Йўл қўйилган ҳаётлар ва нў-сўнлар ҳўкумат шанига айтаётган қаттиқ танқид-лар учун сабаб бўлмоқда.

Сўнгра СССР Министрлар Кенгашининг Раиси, унинг фикрича, дарҳол ҳал этиш зарур бўлган, жамиятимиз иқтимоий-иқтисодий та-раққийи сўратларига тўс-қилиш қилаётган асосий муаммоларга тўхталиб ўтди. Хўсусан у икки истеъмол бозориданги номунасоиблик масаласига тўхталиб, ҳўку-мат бу муаммага ўз вақти-да етарли эътибор бермай, уни эътибордан четда қол-дирганлигини тан олди. Натижада аҳўлининг пул даромадлари устуи даража-да орта бошлади, бу даро-мадлар товарлар билан муостаҳкамланмади. Бунинг устига, деб таъкидланди нўтда, ҳўкуматнинг ана шу вазиятни ўзгариштишга қаратилган чора-тадбирла-рини кўпинча марказда ҳам, жойларда ҳам қўллаб-қўватлашмади.

Озиқ-овқат муаммоси ҳа-мом ўттир муаммо бўлиб турибди. Аҳўлининг озиқ-овқат маҳсулотларига қан-олатлирилмаган эҳтиёж-лари ортиб бормоқда, мам-лакат чет эллардан озиқ-овқат маҳсулотлари сотиб олишга тобора кўпроқ маж-бур бўлмоқда. Нотик ана шундай ҳўллари бартараф этиш йўлларида батафсил тўхталди.

У мамлакат молиявий аҳўлини соғломлаштириш тўғрисида ҳам худди шун-дай таъмин билан гапир-ди. Бу соҳада ҳам таъмин-нинг белгилар кўп. Савдо-нинг энг ибтидоий айирбо-қилиш шакллари қайтиш юз бермоқда. Ҳўкумат бош-лиги бюджет камомадини бартараф этиш ва сўмини муостаҳкамлаш йўллари-ни қисқача таърифлаб ўтди. Масалаларнинг бутун мажмуини, деб таъкидлади

у, туб иқтисодий ислоҳот давомиде ҳал этишга тўғри келарди эди. Бу ислоҳотни амалга оширишда дастлаб-ла қадимлардоқ марказ-дан планли асосда тартибга солиб туришга ортиқча баҳо берилди. Ислоҳот учун зар-ур ҳўқуқий асослар этиш-маслиги кўрилатган чора-ларнинг таъсирчанлигини қамайтирди.

Бозор иқтисодиётига ўтиш иқтисодиётни қўчайтиришга қаратилган мантйқий қа-дамдир. Шу сабабли ҳўзир жамиятнинг бозор муаммолари гоът таъминшга солаётганли-ги табиийдир. У одамларга нима беради? Энг аввало ишлаб чиқариш самарадор-лиги оширилишига, талаб ва тақлифнинг мувозанати-га эришил, истеъмол бозо-ридаги аҳўлини инсон фой-дасига яхшилаш мўмкин бўлади, деб ҳисоблайди ҳўкумат бошлғи. Шу са-бабли бозор муносабатла-рига ўтиш комплекс тусда-дир.

Нотик сўнгра иқтимоий ҳўмоа системасига батаф-сил тўхталди. Бундай систе-масиз мамлакатимизда бозор иқтисодиётига ўтиб бўлмайди. Белгиланган йўл-ни нарх-навоин ислоҳ қил-май ўтиш бўлмайди, исло-ҳотни кечиктириш мўмкин эмас. Бироқ, деди у сўнгра, ана шу ўтишни ишлаб чи-қайтганлар ҳар қандай му-қобил тақлифларни кўриб чиқишни рад этмайдилар. Ҳўкуматга келганда эса, у янги шароитда аҳўлининг иқтимоий жиқатдан оғир ҳўрухлари аҳўли ёмонлаш-маслиги учун мўмкин бўл-ган ҳамма ишни қилади. Иқтисодиётни тубдан ўзга-ртириш шароитде маданият, маориф ва соғлиқни сақ-лаш соҳаларига эътибор берилатганлиги ҳам алоҳи-да таъкидлаб ўтилди.

Халқ ҳўжаллигини бевоси-та қаттиққўллик билан бошқаришдан бошқарув сий-сатини шакллантиришга ўтиш мураккаб ва хилма-хил тусда ўтадиган жараён-дир. Ҳўкумат бошлғининг фикрича, бу жараёнинг энг маъсулйатли даври бош-ланди. Хўсусан, вужудга келётган иқтисодий айир-мачиликнинг, ўз қобирига ўрналиб қолган бозорга ин-тилишининг жуда хатарли эканлиги таъкидланди. Бу хавф сийёсий айирмачилик хавфидан кам эмас. Фақат Умумиттифок бозоригина ҳар бир жумҳуриянинг имкониётларини тўла рўб-ба қиқаришга имкон бе-ради. Янги иттифок шартно-масини ишлаб чиқийш чоғи-да ана шу вазиятни ҳисобга олиш зарур. Янги иттифок шартномаси жумҳуриялар турмуш фаолияти имкониёт-ларини уларнинг бирлиги қўдрати билан ўйгун равиш-да қўйиш лозим.

Биз XXVIII сьездга фа-қат ҳаётлар ва бажарилма-ган ватдалар билан келгани-миз йўқ, деб ҳисоблайман, деди пировардида Н. И. Рижков. Беш йил ичиде кўп иш қилинганли, уларни тўла асос билан партиянинг ютқўчлари қаторига қўйиш мўмкин. Шу билан бирга партиянинг жамиятдаги сий-сий таъсири пасайиб кети-шини бартараф этиш за-рурлиги ҳам кўриниб ту-рибди. Бунинг учун ишни қўчайтириш, КПССнинг омма билан алоқасини муостаҳкамлаш керак.

Ҳўзирги ҳисоботлар пар-тия турмушидаги яна бир янгилик, демократиялаш чў-қурлашиб бораётганлиги-нинг белгисидир, — деди В. А. Медведев. — 1985 йил апрелида партия танла-ган йўлни бирдан бир тўғри йўл деб ҳисоблайман. Аф-суски, бундай бурилиш анча олдинроқ қилинмади. Бун-дай йўлнинг ўрнини босади-ган бошқа оқилона йўл йўқ. Вужудга келган қийинчилик-лардан фойдаланиш йўлида-ги ҳар қандай найрангбоз-ликлар, қайта қўришни улдоқтириб ташлашга ури-нишлар маъсулйатсизликдир. Уларни сьезд рад этишига ишонаман.

Мен буларни вазиятни бе-жаб қўрсатиш ва ҳаётларни, шу жумладан менга топиш-рилган соҳадаги ҳаётларни яшириш учун гапиратганим йўқ. Энг асосий нарсани — жамият ва инсон эркин бў-либ қолганлигини, инсон-нинг руҳи ва фўқаролик қадр-қиммати тикланаётган-лигини кўрмаслик мўмкин эмас.

Тўғри, айрим тадбирлар-дан жамиятнинг иқтисодий ва сийёсий структураларини тўғридан-тўғри ўзгаришти-шга ўтилган пайтда мафкура-вий муҳит ёмонлаша бошла-ди. У турғувлик вакиллари-нинг манфаатларига зарба уриб, консерватив кайфият-ларнинг қўчайишига туртки бўлди. Шунингдек анчагина сьегарайт, фол ва ҳатт тажовузкор янги иқтимоий гуруҳлар пайдо бўла бош-ланди. Иқтимоий-иқтисодий қийинчиликлар, миллатлар арои низолар, ҳўқуқ-тарти-ботинг бўлашиб кетганли-ги ҳалокатли таъсир қилди. Аэпрель ойидаги дастлабки эътирослар ўрниин мафкура-вий ва сийёсий кескинлик эгаллади, қайта қўриш энг қўлай режимдан маҳрум бў-ла бошлади.

Бу партия структурасини қайта ташкил этиш даврига тўғри келди. Шу пайтга ке-либ мафкуравий соҳа энг нозик зонага айланди. Раҳ-барликка янги келган ҳалоқ, самийий ҳодимлар мафкура-вий сийёсийнинг зарбасига ўзларини қалқон қилдилар.

Икки йил ичиде нималар қилишга муваффақ бўлиди? XIX Бутуниттифок партия конференциясининг қарорла-рига мувофиқ, деди нотик, демократиялаш ва ошқора-лик йўли давом эттирилди. Амалда сийёсий цензура олиб ташланди, буюк кишилар номи халққа қайтарилди. Россия оммавий аҳборот во-ситалари системаси қатъини кенгайтирилмоқда. Мамла-дада аҳборот бозориде ҳеч қачон бу қадар мўл-қўчилик ва хилма-хиллик бўлма-ган эди. Кўп одамларда ма-қайтан гоъийи қураш май-донига айланган матбуотга жиқийдй ва асосли эътироз-лар тўпланиб қолди. Икти-моий қўчларнинг яқрилиш шароитида матбуотнинг та-бақаланиши қўноғини жараё-ни юз бермоқда.

Лекин юз бераётган бар-ча воқеаларга қоқайдлик билан қараб туришга йўл қўйиб бўлмайди. Партия би-ринчи навбатда партия мат-буоти орқали иқтимоий онг-ига таъсир ўтказишни лозим. Партия марказий матбуот-нинг бутун системаси қайта кўриб чиқилди, айниқса «Правда» газетаси анча очик, эркин бўлиб қолди.

Матбуот тўғрисидаги Қўно-ғия қабул қилиниши комму-нист журналистлар билан иш олиб боришни, буйруқ-бозилдан мулоқот ва ше-рикликка ўтишни биринчи ўринга қўймоқда. Телевизи-он кўрсатувлар ва радио-эшиттиришларни ташкил этишга янгича ёндашувлар-ни рўбба қиқариш, уларнинг моддий-техника базасини муостаҳкамлаш, иқтимоий ва миллий аҳиллик мақсадлари-га хизмат қилиш учун жа-мият олдидаги маъсулйати-ни ошириш айнақса муҳим-дир.

Партиянинг гоъийи-назар-ий ишнинг қўчайтириш мафкурави янгилаш, уни ў-ти-мидаги сийқа гаплардан қатъини ҳоли қилиш, соца-лизмининг замонавий кон-цепциясини ишлаб чиқийш — муҳим вазифа. Бу гоъийи меросимизни, социалистик йўлиминизни, коммунистик ис-тиқболни ҳўмоа қилишнинг энг яхши усулидир. КПСС-нинг интеллектуал ташаббус-корлик роли қўчайди. Бироқ биз ҳали назарий билимлар-нинг принцип жиқатдан ян-ги даражасига чиқиб олгани-миз йўқ. Партиянинг янги программасини ишлаб чи-қийш муносабати билан со-циализмнинг янги концеп-циясини яратиш вазифаси қўчайтирилади.

Ўтган йилларда мафкура-вий ишларнинг янги тусига ўтиш вазифаси гоът ўткир вазифа бўлди. Илгари маъ-муриятчилик - буйруқбозлик системасининг ўзгаи бўлган партия маънавият ва мафкура вийи соҳаларига барча жараёнларни тўғридан-тўғри бошқариб турар эди. Энди-ликда КПСС Марказий Ко-митети мафкура министри-лиги бўлмай қолди. Ўзининг қўч-гайратини гоъийи-назар-ий ёндашувларини ишлаб чиқишга, коммунистлар ор-қали омма орасида иш олиб боришга қаратди. Биз ўза-ча фикрловчи кишиларга нисбатан урушқоқлик билан тоқатсиз бўлишдан воз ке-чди. Бу ўзгаришларни ҳали ҳамма англаб етгани йўқ, қўпинча бизни КПСС тўғри-сидаги олдинги тасавурулар-га асосланиб танқид қилиш-моқда.

Лекин биз бошқача давр-да яшаймиз, бинобарин эски усулларга қайтиш йўқ. Чинакам ижод эркинлигини таъминлаш, машғум қол-диш принциппига чек қўйиш лозим бўлган маданият со-ҳасидаги янги сийёсатни иш-лаб чиқишга катта эътибор берилди.

Янги мафкуравий ишлар-нинг қарор топини мурак-каб қийинчиликлар билан бормоқда, ҳаётлар ҳам юз беряпти. Бу соҳада ҳам эски системани бузиб ташлашдан бунёдкорлик ишларининг орқанда қолаётганлиги намо-ён бўляпти. Қўпинча ҳодим-лар янги шароитда ўзларни йўқотиб қўйдилар. Ле-кин бу соҳада ҳам бурилиш юз бермоқда. Мафкура тор доирадаги партия-давлат олий арбобларининг иш бўлмай қолди, бутун пар-тиянинг ишига айланди. Бу қайта қўришнинг салмоқли натижаси ва олға томон ҳа-ракат қилишнинг гаровидир. Ҳар томондан бўлаётган қат-тиқ танқид аслида сийёсий мунозарани акс эттирди. Қўпинча биздан мафкуравий ишларни қайта қўришга эмас, балки у ёки бу гуруҳ-ларга хизмат қилдиришни талаб қилмоқдалар.

Айни шу сабабли 1985 йилда танлаб олинган йўл-нинг тарихан тўғрилиги, унинг чуқур ахлоқийлиги ишонаман. Бир вақтлар адо-лат ва қардошлиқни деб халқни инкилобга бошлаган партия қўлфатга уради, чўнки у роғлар партияси-дан ҳокимият партиясига ай-

Ўз ишимда, деб таъкид-лади КПСС Марказий Коми-тетининг котиби, мамлакат-нинг, социалистик янгида ишнинг манфаатларига амал қилишга ва бу ишга бутун қўчимни сарфлашга ҳаракат қилдим. Ҳўзирги вақтда энг муҳими одамлар-нинг қайта қўришга ишон-чини қайтариш, иккиланиш-ни бартараф этишдир. Пар-тия халқнинг теран ватанпар-варлик тўйғўларига, миллий тикланиш гоғларига кенроқ таянишни лозим. Коммунист-лар ва умуман партия та-шаббусини ўз қўлларига оли-ши муҳимдир.

Раислик қилувчи сийёсий раҳбарлар сўзга чиққан пайтда сьезд президиумига тўшган хатлар мазмуни бил-лан делегатларни таништир-ди. Шу хатлардан бирида ҳар бир ҳисобот олдиндан но-тиқ қандай масалалар билан шўтулланишини муфассал тўшунтириб беришни илти-мос қилган. Делегатлар «Ҳо-зирги ҳисоботларга қараган-да, Сийёсий биро аъзолари-нинг партия олдида ҳисоб бе-риш тақрибаси йўқ экан» дейилган хатни қарасанг-билан кутиб олдилар. Ҳисоб-от билан сўзга чиқайтган КПСС Марказий Комитети сийёсий бюроси аъзолари ва аъзолигига номзодлар, КПСС Марказий Комитети котиб-ларига мувожаат қилиш ўз соҳасидаги ишга қўшган шаксий ҳиссасига кўпроқ эътибор беришни, у ёки бу қарорларни қабул қилиш чо-ғида шахсан қандай пози-цияда турганлиги ҳақида гапирлиши, шахсан ўзи Сийёсий бюрода қандай аниқ-равшан катта ташаббусни қў-тариб чиққанлиги ёки тақ-лиф киритганлигини айтиши илтимос қилган делегат ҳам худди юқоридеги каби фикрни айтди. «Бизнинг сийёсатимиз қиёфасиз бўл-маслиги керак, уни ўтказу-чи шахслар маълум бўлишни лозим», — деб таъкидлана-ди хатда.

Беш йиллик ҳаёт ва иш-ни йигирма минут ичиде сўзлаб бериш қийин, — де-ди А. Н. Яковлев. — Ҳис-оботлар тўғрисидаги талаб-ларнинг моҳияти менимча бунда эмас. Ўртақ Горбачев-нинг матрузасидаги қоғда-лар ва ҳўлсаларга мен тўла қўйшаман, — бу КПСС Марказий Комитети ва унинг Сийёсий бюроси аъзоларининг умумий ҳисоботида. Энг асосий гаплар ўша маъруза-да айтилган.

Эътиросларнинг авж оли-шига қараганда, ишончим ко-милик, қақиқат айтиладиган вақт, коммунистларнинг сьезида олижаноблик ва олхичмастлик тўғрисида, шон-шараф ва виждон тўғ-рисида гапирладиган, ўнлаб йиллар давомиде тўпланиб қолган душманлик ва шўб-ба билан қараш лойини сил-китиб ташлайдиган пайт кел-ди. Фўқаролар урушини тўх-татадиган пайт келди, биз бу урушдан ҳеч чиқа олма-ямиз. Партия учун турмуш ва онгини маънавий жиқат-дан мусаффо қилиш ташаб-бусини ўз қўлга оладиган пайт келди.

Айни шу сабабли 1985 йилда танлаб олинган йўл-нинг тарихан тўғрилиги, унинг чуқур ахлоқийлиги ишонаман. Бир вақтлар адо-лат ва қардошлиқни деб халқни инкилобга бошлаган партия қўлфатга уради, чўнки у роғлар партияси-дан ҳокимият партиясига ай-

линиб қолди. Аслида улар ҳамиша биргаликда мавжуд эди: халққа хизмат қилувчи партия билан даҳисиз, комму-нистлик манамлик ва ком-мунистлик ҳўқмдорлик пар-тияси ҳамиша бирга эди. Ай-ни гоғлар партияси Батанин ҳалокаддан қўтариб қо-лиш учун қайта қўришни бошлаб берди. Ҳўзирги пайт-да кескин жараёнларнинг асосий эътидорлиги халқ ҳо-кимияти илҳомбахш гоғла-ри билан халқни бостириш-га қаратилган жамиятини бузувчи амалиёт ўртасидаги қаттиқ тўқнашудан иборат.

Бундай шароитда фақат янгилашган, сўлланган ва яшарган партиягига жиқийдй ўзгаришлар йўлидан мамла-катни олға бошлашга қодир бўлади, деб ҳисоблайман. Сўнги вақтда яққол намоён бўлган консерватив кайфи-ятлар ва тенденциялар пар-тия ҳали шахсий ҳокимият режими вужудга келтирган иқтимоий турғувлик систе-масининг кўп даражада аси-ри бўлиб қолаётганлиги оқи-бати ва далилидир.

Қайта қўриш авторитар-организмининг айнаи шу умур-т-қасини сандиришга уринмоқ-да. Шу сабабли қайта қў-риш муайян табақаларда қаттиқ нафрат ўйғотмоқда. Эндиликда қайта қўришни (унда нуқсонлар йўқ эмас) қоралаш керакми ёки қай-та қўриш нима сабабли вуж-удга келганлигини, унга нималар халақит бераётган-лиги ва тўқинлик қилаёт-ганлигини тўшунлиб олиш ке-ракми? Менимча сьезд ол-дида ана шу икки йўл ту-рибди.

Сўнгра партия Марка-зий Комитетининг котиби КПСС Марказий Комитети-нинг халқаро сийёсат маса-лалари комиссияси ишига тўхталди. Комиссия раиси сифатида, деди у, ўз ролим-ни ошириб кўрсатмасам ҳам, янги сийёсий тафаккурни иш-лаб чиқиш ва уни амалда қарор топтиришга ўзимни дахлдор деб ҳисоблайман.

Биз «совуқ уруш»нинг, системаларнинг бир-бирига қарши қуралининг, блоклар-нинг бир-бирига қарши ту-ришининг, доимий ядро уру-ши хавфининг бутун бир даврини ўтди. Ана шу даҳ-шатли давр инсон зотининг фойиллиги тўғрисидаги ма-салани ўртага қўйди. Булар-нинг ҳаммасини қайта ил-дрок этиш лозим эди. Халқ-аро сийёсат комиссияси кўп ишлаётгани йўқ, лекин янги тафаккурнинг барча концеп-ция билан боғлиқ асосий му-аммолар аслида шу комис-сия орқали ўтди.

Нотик комиссиянинг иш тўғрисида сўзлаб таъкид-ладик, энг муҳими — та-ш-қи шароитни нормаллашти-риш орқали, ҳўзирги ахият дунёга ўзимизнинг очили-ғимиз — дахлдорлигимиз орқали ўз холадимизда маънавий иқлимни ўзгари-тир-яш, жамиятда соғлом маънавий муҳит қарор то-птиришга қўмақлашлямиз.

КПСС Марказий Комите-ти Сийёсий бюросининг қато-ғон билан боғлиқ материал-ларни қўйишга равишда ўр-танувчи комиссияси — ме-нинг сўнги йиллардаги ишимнинг асосий соҳасидир. Бу жуда оғир, руҳий жиқат-дан қарачатидан иш. Аммо шу вақт ичиде деярли бир миллион бегуноқ кишилар-нинг номи қайтариб берилди. Адолат тикланаётганига, ҳа-қиқат тантана қилаётганига

қатъий ишонч билан, ҳеч қандай шўбҳасиз ва писан-дасиз қайтариб берилди. Сталинизм тўғрисидаги ҳа-қиқат эса у тузган система-га чиқарилган ҳўқмдир. Ко-миссиянинг иши социализ-ми янгилаш жараёни билан чамбарчас боғлиқ.

Материалларни тагин ҳам ўрганиш янги тўхтамағларга олиб боради. Коллективлаш-тириш давридаги деҳқонлар тўғрисидаги масала ўртага қўйилмоқда. Сталинизм йў-лида ҳеч бир табақа Россия деҳқонлари каби оммавий ва фойнали кўрбон бўлгани йўқ. Ҳалоқ бўлганларни ти-риктириб бўлмайди. Лекин бу бегуноқ кишиларнинг но-млари тарихда тикланишни керак. Оғир юк билан олға ҳаракат қила олмайдми. Та-рихнинг бу фойнали даври чалакама-чатти гапирлиш, индамай ўтишга ва икки хил маънода гапирлишга йўл қўй-майди.

Менинг ошқоралик ва де-мократияни ривожлантириш билан боғлиқ фаолиятга дахлдорлигини ўртқорларнинг бар қисмида зўр қизиниш ўйғотайтган бўлса, бир қис-мида зўр қўнғилсизлик тўғ-диратганини биламан, деди сўнгра Марказий Комитет-нинг котиби. Ҳа, демократ-иянинг энг муҳим қисми бўлган ошқораликнинг ҳаёт-бахш суварли юзага чиқиб юзимизни ювиб тозалаш, ахлоқий ва маънавий та-ш-налимизни қондириш учун мен фолд кўмаклаш-дим. Мен ўзимни бу соҳа-да қайта қўриш манфаатла-ри йўлида етарли даражада қатъий кўрсатмаганим учунгина танқид қиламан.

Ҳўзирги пайтда омма-вий аҳборот воситаларида, эътилоларнинг иқодий изла-нишларида ортиқчаликлар ҳам, укувсизлик ҳам, масть-улятизислик ҳам, гўрлик ҳам бор. Лекин барча кам-чиликларга қарамай эътило-ларимиз мусаффо этувчи жу-да катта ишчи бажардилар, янги турмуш тари, янги руҳият ва ахлоқийлик қарор топишда бебаҳо иш қилдилар.

Буларнинг ҳаммаси унча осон бўлмади. Иқтисодиёт-да, сийёсатда, маънавий ва иқтимоий турмушда демо-кратия ўзгаришлар сари бу-рилиш эллик йил кечиккан-лигини сўнги беш йил тасдиқлаб турибди. Ана шу қўзғилиб кетган кечикки қай-та қўришни ларзага сол-моқда.

Ҳўзирги вақтда мардлик даражасига, виждон даража-сигагина эмас, турмушимиз-ни янгича англашнинг бар-ча қийинчиликларидан муно-сиб ўта олишга ҳам кўп нарсас боғлиқдир, деди пи-ровардида КПСС Марказий Комитетининг котиби. Тур-мушда эса янгича назар бил-лан ўқиб нисон бўлган жи-ҳатлар бор. Эслаб қўйайлик: қайта қўришни, инкилобий ўзгаришларни бум-бўш пеш-тахталаргина эмас, шу би-лан бир қашшоқ қалблар ҳам тақозо этди. Агар биз ана шу умидларни ва ана шу имкониётларни қўлдан қиқариб юборсак, партиянинг ҳам, мамлакатнинг ҳам тақ-дирини хавф остида қолди-риб ўзимиз билан ўзимиз олишадиган бўлсак, жуда но-қўлай аҳволга тушиб қола-миз. Бизда ўртоқлик, бир-лик, бир-бирига ишонч ва жипслик кўпроқ бўлиши ке-рак.

Кечки мажлисдан сўнг бир ҳўр депутатлар КПСС XXVIII сьези номидан В. И. Ленин мақбарасига гулчам-бар қўйдилар.

(ТАСС).

Мамлакат коммунистлар-нинг XXVIII сьези ўз иш-ини бошлаган дастлабки дақиқалардоқ ушбу анжум-нан партия ишини тубдан қайта қўриш ва янгилашни сари юз ўтирганлиги, унинг ишиде демократия ва ошқо-ралик, сўз ва иш бирлиги натиъий ўрин эгаллаганлиги яққол намоён бўлди. Сьезд Президиуми, Секретариат, Редакцион комиссия, Ман-дат комиссияси аъзоларини йиғлаш, кун тартибни ва ре-гаментини белгилаш пайти-да делегатларнинг тақлиф, иқ-р ва мулохазалари эъти-борга олинди. Олдиндан қутулганидек, партия ичи-дан турли хил йўналишда-ги гуруҳлар сьездга ўз сў-зини ўтказиш ва уни ўзи истаган томонга буриб юбориш учун ҳаракат ҳам қилдилар. Аммо сьезд де-легатлари яқдиллик билан улар киритган тақлифлар-ни рад етдилар.

Мен тафассуф пайтлари-да Ўзбекистонлик сьезд делегатлари билан учрашиб, улардан ушбу анжуманнинг бориши, унинг дастлабки қўнларидеги иш, шунинг-дек Сийёсий доклад ва КПСС Марказий Комитети Сийёсий бюроси аъзоларининг ҳисоб-отларидан олган таассу-лотларини сўзлаб бериш-ларини илтимос қилдим.

Т. АВЖАЛОВ, Пискент районидеги Свердлов номи-ли колхоз эвено бошлғи, ме-ханизатор: — Сьезд иш-чанлик ва талабчанлик ва-зиятда ўтмоқда. Сийёсий докладда яққол кўзга таш-ланиб турган жиқат — ун-да танқ

ЕР ТУРМИСИДА

(Давомия. Боши олтинчи бетда).

участкис олаётган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар янги жойда олиб қўйлаётганининг ўрнига қўйлаётган, ишлаб чиқариш бинолари ва бошқа иморатларнинг қуриб бериладиган кейин ҳамда ушбу Қонун бўшқа барча зарарларини тўла ҳамда тўлаганидан кейин давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун қайтариб олиниши мумкин.

Колхозлар, совхозлар, қишлоқ хўжалик илмий

III. ЎЗБЕКИСТОН ССР ФУҚАРОЛАРИНИНГ ЕРГА ЭГАЛИК ҚИЛИШИ ВА ЕРДАН ФОЙДАЛАНИШИ

20-модда. Ўзбекистон ССР фуқароларининг ерга эгалик қилиши

Ўзбекистон ССР фуқаролари: шахсий ердан хўжаликни юритиш учун; янқа тартибда уй-жой қуриш ва уни ободонлаштириш учун; коллектив боғдорчилик ва узумчилик учун; уй-жойларни меросга олган ёки сотиб олган ҳолларда;

анъанавий халқ ҳунармандчилиги учун умрбод мерос қилиб қолдирилган тарзда эгалик қилиш учун ер участкасини олиш ҳуқуқига эгадирлар.

Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР Қонунларида бошқа мақсадларда эгалик қилиш учун ҳам ер участкалари бериш кўзда тутилгани мумкин.

Уйни, чорбоғни мерос тарзида олган ёки сотиб олган фуқарога ана шу иморатларга эгалик қилиш ҳуқуқи билан биргаликда ушбу биналар турган бутун ер участкасига эгалик ҳуқуқи ҳам ўтади.

21-модда. Фуқароларга шахсий ердан хўжаликни юритиш учун ер бериш

Ҳар бир колхоз ҳонадонига, совхозлар ва бошқа давлат, жамоат ва кооператив қишлоқ хўжалик ҳамда ўрмон хўжалиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари ишчи ва хизматчиларининг оилаларига, шунингдек қишлоқ жойларига яшовчи ўқитувчилар, врачлар ва бошқа муассасаларнинг оилаларига умрбод мерос қилиб қолдирилган эгалик ҳуқуқи билан ердан хўжалик қишлоқ хўжалигини юритиш учун сугориладиган ерларда 0,25 гектарга ва сугорилмайдиган ерларда 0,50 гектарга томоғра ери берилади, биналар ва ҳовлилар эгаллар майдон ҳам шу жумлага қиради.

Шахсий ердан хўжаликни юритиш учун бериладиган ер участкаларининг аниқ майдон ер ресурсларининг мавжудлигига қараб ва фуқароларнинг оилалари иктомий ишлаб чиқиришда иштирок этишини ҳисобга олган ҳолда колхозда колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши ёки вакиллари йиғилиши томонидан, совхозда ва бошқа қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалигини корхонасида, муассасасида ва ташкилотда — меҳнат коллективлари кенгаши ҳамда матмурият томонидан белгиланади, уларнинг қарори халқ депутатлари қишлоқ Совети томонидан тасдиқланади.

Фуқароларга шахсий ер

IV. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИГА МЎЛЖАЛЛАНГАН ЕРЛАР

24-модда. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар ва уларнинг берилиши

Қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун бериб қўйилган ёки ана шу мақсадларга аталган ерлар қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар деб ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар қуйидагиларга берилади:

1) Ўзбекистон ССР фуқароларига — шахсий ердан хўжалик қишлоқ хўжалигини, шахсий боғдорчилик, полизчилик ва чорвачиликни юритиш учун;

2) Ўзбекистон ССР фуқароларининг кооперативларига (шарклатларига) — жамоа боғдорчилиги, узумчилик ва полизчилик учун;

3) Ўзбекистон ССР фуқароларига, колхозлар, совхозларга, қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа давлат, кооператив, жамоат корхоналарига, муассасалари ва ташкилотларига — товар қишлоқ хўжалигини юритиш учун;

4) илмий-тадиқот, ўқув муассасалари ва бошқа қишлоқ хўжалик муассасаларига, қишлоқдаги ишлаб чиқариш-техника билим юрларига ва умумий таълим мактабларига — тадиқот, таълим мақсадлари, илгори тақрибани тарбиб қилиш учун ва товар қишлоқ хўжалигини юритиш учун;

5) қишлоқ хўжалигига дахлдор бўлмаган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга, шунингдек диний ташкилотларга — ердан хўжалик қишлоқ хўжалигини юритиш учун.

ССР Иттифоқи, Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР қонунларида кўзда тутилган ҳолларда қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар қишлоқ хўжалигини юритиш учун, шунингдек ўзга мақсадлар

тадиқот муассасалари ва ўқув хўжаликларининг, бошқа давлат, кооператив, жамоат қишлоқ хўжалик ва ўрмон хўжалиги корхоналарининг ерлари уларнинг хоҳишига кўра олиб қўйлаётган иморатлар ўрнига уй-жойлар, ишлаб чиқариш биналари ва бошқа иморатлар қуриб бериладиган кейин ҳамда ушбу Қонун бўшқа барча зарарларини тўла ҳамда тўлаганидан кейин давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун қайтариб олиниши мумкин.

Колхозлар, совхозлар, қишлоқ хўжалик илмий

III. ЎЗБЕКИСТОН ССР ФУҚАРОЛАРИНИНГ ЕРГА ЭГАЛИК ҚИЛИШИ ВА ЕРДАН ФОЙДАЛАНИШИ

20-модда. Ўзбекистон ССР фуқароларининг ерга эгалик қилиши

Ўзбекистон ССР фуқаролари: шахсий ердан хўжаликни юритиш учун; янқа тартибда уй-жой қуриш ва уни ободонлаштириш учун; коллектив боғдорчилик ва узумчилик учун; уй-жойларни меросга олган ёки сотиб олган ҳолларда;

анъанавий халқ ҳунармандчилиги учун умрбод мерос қилиб қолдирилган тарзда эгалик қилиш учун ер участкасини олиш ҳуқуқига эгадирлар.

Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР Қонунларида бошқа мақсадларда эгалик қилиш учун ҳам ер участкалари бериш кўзда тутилгани мумкин.

Уйни, чорбоғни мерос тарзида олган ёки сотиб олган фуқарога ана шу иморатларга эгалик қилиш ҳуқуқи билан биргаликда ушбу биналар турган бутун ер участкасига эгалик ҳуқуқи ҳам ўтади.

21-модда. Фуқароларга шахсий ердан хўжаликни юритиш учун ер бериш

Ҳар бир колхоз ҳонадонига, совхозлар ва бошқа давлат, жамоат ва кооператив қишлоқ хўжалик ҳамда ўрмон хўжалиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари ишчи ва хизматчиларининг оилаларига, шунингдек қишлоқ жойларига яшовчи ўқитувчилар, врачлар ва бошқа муассасаларнинг оилаларига умрбод мерос қилиб қолдирилган эгалик ҳуқуқи билан ердан хўжалик қишлоқ хўжалигини юритиш учун сугориладиган ерларда 0,25 гектарга ва сугорилмайдиган ерларда 0,50 гектарга томоғра ери берилади, биналар ва ҳовлилар эгаллар майдон ҳам шу жумлага қиради.

Шахсий ердан хўжаликни юритиш учун бериладиган ер участкаларининг аниқ майдон ер ресурсларининг мавжудлигига қараб ва фуқароларнинг оилалари иктомий ишлаб чиқиришда иштирок этишини ҳисобга олган ҳолда колхозда колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши ёки вакиллари йиғилиши томонидан, совхозда ва бошқа қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалигини корхонасида, муассасасида ва ташкилотда — меҳнат коллективлари кенгаши ҳамда матмурият томонидан белгиланади, уларнинг қарори халқ депутатлари қишлоқ Совети томонидан тасдиқланади.

Фуқароларга шахсий ер

IV. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИГА МЎЛЖАЛЛАНГАН ЕРЛАР

24-модда. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар ва уларнинг берилиши

Қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун бериб қўйилган ёки ана шу мақсадларга аталган ерлар қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар деб ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар қуйидагиларга берилади:

1) Ўзбекистон ССР фуқароларига — шахсий ердан хўжалик қишлоқ хўжалигини, шахсий боғдорчилик, полизчилик ва чорвачиликни юритиш учун;

2) Ўзбекистон ССР фуқароларининг кооперативларига (шарклатларига) — жамоа боғдорчилиги, узумчилик ва полизчилик учун;

3) Ўзбекистон ССР фуқароларига, колхозлар, совхозларга, қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа давлат, кооператив, жамоат корхоналарига, муассасалари ва ташкилотларига — товар қишлоқ хўжалигини юритиш учун;

4) илмий-тадиқот, ўқув муассасалари ва бошқа қишлоқ хўжалик муассасаларига, қишлоқдаги ишлаб чиқариш-техника билим юрларига ва умумий таълим мактабларига — тадиқот, таълим мақсадлари, илгори тақрибани тарбиб қилиш учун ва товар қишлоқ хўжалигини юритиш учун;

5) қишлоқ хўжалигига дахлдор бўлмаган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга, шунингдек диний ташкилотларга — ердан хўжалик қишлоқ хўжалигини юритиш учун.

ССР Иттифоқи, Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР қонунларида кўзда тутилган ҳолларда қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар қишлоқ хўжалигини юритиш учун, шунингдек ўзга мақсадлар

ларни эътиборга олиб:

1) иктомий-иктисодий ривожланиш режаларида тушқун умумдорлигини ошириш ва ерлардан оқилона фойдаланиш юзасидан аниқ тадбирларни кўзда тутишга;

2) зона шариоти ва хўжаликнинг иктисослашувиға мувофиқ илмий асосланган алмашлалб экишларини, деҳқончиликнинг энг самарали ва иктисодий жиҳатдан оқилона тартибларини жорий этишга;

3) сугориладиган ерларни бутунлай қайта ишлашга, пичанзор ва яйловларга сув чиқариш ва уларнинг ҳолатини яхшилашга;

4) хўжаликнинг сугориши ва коллектор-завур тармоғини ҳамда улардаги иншоотларни техникавий жиҳатдан тузуқ ҳолатда сақлашга;

5) қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини сугориладиган ерларнинг шўр босилиш ва ботқоқланишига, ерларнинг ва сув манбаларининг буғиланиши ва зарарланишига йўл қўймайдиган усулларда амалга оширишга;

6) қишлоқ хўжалик экинлари ва дов-дархатларини парвариш қилишининг сув тежадиган технологиясини, сугоришнинг илгори усулларини жорий этишга;

7) ушбу қонуннинг 53-моддасига биноан ерларни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини қўришга мажбурдирлар.

27-модда. Колхозлар, совхозларнинг ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ерга эгалик қилиши

Колхозлар, совхозлар ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналар, муассасалар ҳамда ташкилотлар жамоат қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини юритиш учун ернинг доимий эгалик қилишга оладилар. Мазкур корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар қўшимча ер участкаларини ижарага олишлари мумкин.

Колхозлар, совхозлар билан қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналар, муассасалар ҳамда ташкилотлар асосан ер участкасини ишлаб чиқаришда, агрофирмалар ва бошқа тузилмалар таркибига кирганида ҳам уларнинг ерга бўлган ҳуқуқи сақланиб қолади.

Колхозлар, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналар, муассасалар ҳамда ташкилотларга бериб қўйилган ерлар жамоат фойдаланишидаги ерлар билан ва фуқаролар эгалик қилганда томоғра ерларидан иборат бўлади.

28-модда. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларнинг колхозларга, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналар, муассасалар ҳамда ташкилотларга бериб қўйиш тартиби ва шартлари

Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг қарорига ҳамда халқ депутатлари тегислигида Советининг қарорига мивовий ерларни ажратиш лойиҳаларига асосан ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар билан келишган ҳолда улардан ерларни олиб қўйиб, шунингдек юқори идоралар ўртасидаги келишувга биноан колхозларга, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа давлат, кооператив, жамоат корхоналарига, муассасалари ва ташкилотларига, диний ташкилотларга бериб қўйиладиган.

Янги тузилаётган колхозлар, совхозлар ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ерга доимий эгалик қилишга расмийлаштириш ҳамда тугатилаётган ва қайта тузилаётганларини (булинадиган) ва қўйиб юборилганларини) ерга эгалик қилиш ҳуқуқларини тўхтатиш расмийлаштириш уларни тузиш, тугатиш ёки қайта тузиш тўғрисида ваколатли идоралар томонидан қарорлар қабул қилинганидан кейин Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан амалга ошириладиган.

Колхозлар, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналарга, муассасалар ва ташкилотларга қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни доимий эгалик қилиш учун бериб қўйиш хўжалик фаолияти учун қўлай чегараларда амалга оширилади (қўйилган) ерга эгалик қилиш ҳуқуқларини тўхтатиш расмийлаштириш уларни тузиш, тугатиш ёки қайта тузиш тўғрисида ваколатли идоралар томонидан қарорлар қабул қилинганидан кейин Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан амалга ошириладиган.

Колхозлар, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналарга, муассасалар ва ташкилотларга қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни доимий эгалик қилиш учун бериб қўйиш хўжалик фаолияти учун қўлай чегараларда амалга оширилади (қўйилган) ерга эгалик қилиш ҳуқуқларини тўхтатиш расмийлаштириш уларни тузиш, тугатиш ёки қайта тузиш тўғрисида ваколатли идоралар томонидан қарорлар қабул қилинганидан кейин Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан амалга ошириладиган.

Колхозлар, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналарга, муассасалар ва ташкилотларга қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни доимий эгалик қилиш учун бериб қўйиш хўжалик фаолияти учун қўлай чегараларда амалга оширилади (қўйилган) ерга эгалик қилиш ҳуқуқларини тўхтатиш расмийлаштириш уларни тузиш, тугатиш ёки қайта тузиш тўғрисида ваколатли идоралар томонидан қарорлар қабул қилинганидан кейин Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан амалга ошириладиган.

Колхозлар, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналарга, муассасалар ва ташкилотларга қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни доимий эгалик қилиш учун бериб қўйиш хўжалик фаолияти учун қўлай чегараларда амалга оширилади (қўйилган) ерга эгалик қилиш ҳуқуқларини тўхтатиш расмийлаштириш уларни тузиш, тугатиш ёки қайта тузиш тўғрисида ваколатли идоралар томонидан қарорлар қабул қилинганидан кейин Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан амалга ошириладиган.

Колхозлар, совхозларга ва қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхоналарга, муассасалар ва ташкилотларга қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни доимий эгалик қилиш учун бериб қўйиш хўжалик фаолияти учун қўлай чегараларда амалга оширилади (қўйилган) ерга эгалик қилиш ҳуқуқларини тўхтатиш расмийлаштириш уларни тузиш, тугатиш ёки қайта тузиш тўғрисида ваколатли идоралар томонидан қарорлар қабул қилинганидан кейин Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан амалга ошириладиган.

билан ўзаро келишувига биноан хўжаликларнинг ер тузилиши тартибда ўтказиладиган.

29-модда. Хўжаликлараро корхона ва ташкилотларга ер берилиши

Колхозлараро, давлат колхоз ва қишлоқ хўжалик соҳасидаги бошқа давлат кооператив корхоналари ва ташкилотларига (колхозлараро бўрқоччилик хўжаликларига, паррандачилик фермалари ва шу кабиларга) бирлашма қатнашчиларининг қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлари колхоз аъзолари умумий йиғилишининг ёки вакиллари йиғилишининг, шу корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар меҳнат жамоаси кенгаши ва маъмуриятининг қарорига биноан ушбу қонуннинг 28-моддасида белгиланган тартибда берилади.

30-модда. Кооперативларга ер бериш

Колхозлар, совхозлар ҳамда қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи бошқа корхона ва ташкилотларнинг (илмий-тадиқот, ўқув ердан хўжалик хўжаликларидан ташқари) бўлимлари негизда тузиладиган ҳамда Қорақалпоғистон АССР Олий Советининг қарорига ва халқ депутатлари тегислигида Советларнинг қарорларига биноан улардан қишлоқ хўжалик кооперативларга ўзлари илгари ишлаб келган ер участкалари хўжалик юритишнинг тенг шартлиги яратилиши зарурлигини эътиборга олиб берилади. Бу ер участкалари мазкур корхоналарнинг ерлари таркибидан олиб қўйилади. Ер участкаларини бериш тартиби ва шартлари Ўзбекистон ССР ҳамда Қорақалпоғистон АССРнинг қонунлари билан белгиланади.

31-модда. Жамоа боғдорчилиги, узумчилик ва полизчиликнинг юритиш учун фуқароларга ер бериш

Меҳнаткашларнинг дам олиши учун шариот яратилиши, уларнинг сийҳат-саломатлигини мустаҳкамлаш, шаҳарларда ва шаҳар посёлкаларида, шунингдек қишлоқ аҳоли пунктларида яшаб турган ҳамда томоғра участкаси ва полизига эга бўлмаган ёшлар ва фуқароларнинг меҳнатга жалб этиш учун корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг илтимосномасига биноан боғдорчилик ва узумчилик учун умрбод мерос қилиб қолдирилган эгалик қилишга ва полизчилик учун вақтинча фойдаланишга ер участкаси бериб қўйилади.

Боғдорчилик ва узумчилик учун ер участкалари шаҳарларнинг қўқаламзор зонаси ташқарисида ёки бошқа аҳоли пунктлари чегарасидан ташқарида аҳоли пунктлари территориясининг кенгайиш истифодаларини эътиборга олиб сув ресурслари ва улардан фойдаланишда имконияти мавжуд бўлган тақдирда захира ерлардан ва ўрмон фондининг даракторига айлантириб мўлжалланган ерларидан ажратиб берилади.

Захира ерлар ҳамда боғдорчилик ва узумчилик учун яроқли ўрмон фонди участкалари берилиши мумкин.

32-модда. Ердамчи қишлоқ хўжалигини юритиш учун ер бериш

Саноат, транспорт ва бошқа ноқишлоқ хўжалик корхоналари, муассасалари ва ташкилотларига, шунингдек диний ташкилотларга ана шу корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ишчилари ва хизматчиларини қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилаш, шунингдек, ошхоналар, боғлар, муассасалари, мактаблар, кассалоналар, кесалар ва готиронлар уйлари, санаторийлар, дам олиш уйлари ва ҳоказоларни таъминлаш мақсадига бериладиган ер участкасини умумий тарзда фойдаланиладиган ерларга, Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР Қонунларида кўзда тутилган ҳолларда эса бошқа қишлоқ хўжалик ерлари ҳам ердан хўжалик хўжалигини юритиш учун доимий эгалик қилиш ҳуқуқи билан берилиши мумкин.

ШАҲАРЛАР, ШАҲАР ҚИШЛОҚ АҲОЛИ ЕРЛАРИ

участкалари берилиши мумкин.

Шаҳарларда ва шаҳар посёлкаларида ер участкалари халқ депутатлари шаҳар ёки посёлка Советининг қарори асосида олиб қўйиладиган.

Бу ерлар таркибига қуйидагилар кирди:

1) шаҳар қурилиши ерлари;

2) умумий фойдаланиладиган ерлар;

3) қишлоқ хўжалигига фойдаланиладиган ва бошқа ерлар;

4) шаҳардан даракторлар эгаллаб турган ерлар;

5) темир йўл, сув, ҳаво, қурув транспорти, кон саноти ерлари ва бошқа ерлар.

Шаҳар ва шаҳар посёлкаси доирасида Қорақалпоғистон АССР Олий Совети ва халқ депутатлари олаёсат Советларининг тақдирига мувофиқ Ўзбекистон ССР Олий Совети томонидан белгиланади ва ўзгарилади.

Шаҳар (посёлка) доирасидаги ҳамма ерлар халқ депутатлари шаҳар (посёлка) Советларининг ихтиёридадир.

34-модда. Шаҳарлар ва шаҳар посёлкаларида ер участкаларини бериш ва олиб қўйиш тартиби

Шаҳарлар ва шаҳар посёлкаларида ер участкалари халқ депутатлари шаҳар ва посёлка Советларининг қарорларига асосан берилади. Бу қарорларда планлаштириш ва қурилиш олиб боришини тасдиқланган лойиҳаларига мувофиқ ерларни эгалик қилиш учун, фойдаланиш учун ва ижарага бериш учун шартлари белгиланади.

Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ўзларига бириктириб қўйилган ерлардан халқ депутатлари шаҳар (посёлка) Советининг қарорига мувофиқ бошқа корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга маданий-маиший хизмат кўрсатиш, қишлоқ хўжалик ва ўзга мақсадларда вақтинча фойдаланиш учун ер

бўлмаган тақдирда колхозлар, совхозлар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ердан хўжалик ерларининг қишлоқ хўжалигига яроқли бўлмаган ерлари истисно тариқасида, берилиши мумкин.

Сув ресурслари ҳамда уларга лимит ажратиб имкониятлари бўлган тақдирда аҳоли пунктлари ерларидан, яқин йиллар ичида бошқа мақсадларда фойдаланишга мўлжалланмаган захира ерлардан ва ўрмон фонди ерларидан полизчилик учун вақтинча фойдаланиб туришга ер участкалари берилади. Полизчилик учун ноқишлоқ хўжалик корхоналари, муассасалар ва ташкилотларнинг вақтинча фойдаланилмаётган ерлари, бундай ерлар бўлмаган тақдирда эса — колхозлар, совхозлар ва бошқа қишлоқ хўжалик корхоналари, муассасалари ҳамда ташкилотларнинг кам ҳосил ерлари берилиши мумкин.

Полизчилик учун бериладиган ер участкаларидан сабзавот, картошка ва полиз экинлари етиштиришда фойдаланилади. Улардан уй-жой биналари ва бошқа катта иншоотлар қуриш учун фойдаланиш тақиқланади. Бу участкаларда жамоа фойдаланиладиган вақтинчалик иморатлар ва иншоотларни қуришга ер участкаларини ажратган идора рухсат бериши мумкин.

Боғдорчилик, узумчилик ва полизчилик учун бериладиган ер участкаларининг ҳамма боғдорчилик-узумчилик ширкатининг аъзоси бўлган ҳар бир кишига 0,06 гектаргача ва полизчилик ширкатининг аъзоси бўлган ҳар бир кишига 0,08 гектаргача ҳисобдан белгиланади, қўчалар очиш, жамоат иморатлари ва иншоотлари қуриш зарурлиги ҳисобга олинади.

Коллектив боғдорчилик, узумчилик ва полизчилик учун ер бериш ҳамда ундан фойдаланиш тартиби ва шартлари Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР қонунлари билан белгиланади.

32-модда. Ердамчи қишлоқ хўжалигини юрити

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12